

je v centru zanimanja Gianne Marcato La politica linguistica della Serenissima e la complessità sociale dello stato veneziano. Ena ključnih ugotovitev je, da Benetke niso institucionalno podprle beneškega jezika (avtor pravi, da ne moremo potegniti meje med jezikom in narečjem). Ob postopnem umikanju latinščine je lokalna različica italjanščine postala najbolj praktična in funkcionalna izbira, nacionalistična politika, ki uporablja jezik kot državno orodje, je bila Benetkam tuja. Tako je ena najpomembnejših področij raziskovanja uporaba jezika v literarnih delih in operi.

Lionello Puppi se ukvarja z umetnostjo in njeno povezavo z oblastjo v času renesanse (Arte e potere a Venezia nel rinascimento). V prvi vrsti se ukvarja z arhitekturo, saj je ta vedno bila v največji meri odvisna od podpore države.

Vlogo šolstva je raziskovala Gianna Marcato v članku Istituzioni scolastiche, modelli culturali e scelte politiche della Serenissima. Doža Pietro Tardonico (836) in Tribuno Memo (979) sta se podpisovala s križcem (signum manus), kar kaže, da so tudi Benetke prešle 'mračno' obdobje pismenosti in s tem tudi šolstva. Država, meni avtorica, je spoznala pomen izobraževanja predvsem vladajočega razreda šele sredi 15. stoletja. Posebno mesto zavzema vloga Padove, ki so jo Benetke zasedle leta 1404, ko je tamkajšnja univerza imela že dolgo zgodovino. Skozi vso nadaljnjo zgodovino Beneške republike je univerza v Padovi ostala edina univerza na njenem ozemlju. Poskus na začetku 15. stoletja, da bi ustanovili eno tudi v samih Benetkah, je bil ustavljen s strani politike, njen nesojeni vodja Paolo della Pergola pa je bil 'nagrajen' s mestom škofa v Kopru.

Knjigi zaključuje prispevek Giorgette Bonfiglio – Dosio Il mondo del lavoro: organizzazione corporativa e tecniche. V njem najdemo glavne proizvodne panoge v takratnih Benetkah in njihovo organiziranost.

Ti knjigi sta odlični dodatki k splošnim (kronološkimi) pregledom zgodovine Beneške republike. Tematski način in številni avtorji omogočajo, da so posamezne teme resnično obdelane s strani strokovnjakov, tako da kljub svojemu razmeroma majhnemu obsegu prinašajo obilico podatkov.

Boštjan Plut

Lovorka Čoralić: HRVATSKI PRINOSI MLETAČKOJ KULTURI. Odabrane teme. Zagreb, Dom i svijet, 2003, str. 324

More, nepregledno prostranstvo vode, zastrašujuče i pomalo mistično – razvojem modernih sredstva komunikacije i prometovanja, danas polagano pada u drugi,

bolje reći treći plan. Putovanje brodom pomalo je zamorno te barem što se tiče putnika, uspoređujući s drugim vrstama prijevoza u odnosu na cijenu i vrijeme, skupo i sporo. S druge strane, većina uglavnom onih čiji životi nisu neposredno vezani uz njega, more povezuje s odmorom, zaboravom svakodnevnih briga i opuštanjem. Tek rijetki "kontinentalci" na horizontu uspiju zapaziti "morsku" užurbanost, jasno vidljivu samo u većim lukama. Sve je to pospješilo shvaćanje, na koje se ponekad nailazi, o praznini i "divljini" morskih bespuća čak i u poimanju jadranskog bazena. U takvim slučajevima, more postaje nepremostiva razdjelnica, u ovom slučaju, dviju jadranskih obala. No, nije uvijek bilo i ne bi trebalo biti tako. Upravo suprotno, more je nerazdvojni spoj, nerazdruživo jedinstvo, blagodat i amalgam obje obale. Ono je svačije i ničije, a najbitnije je da daje život i suživot. Knjiga Lovorke Čoralić, *Hrvatski prinosi mletačkoj kulturi*, na svakoj svojoj stranici svjedoči o ovom jedinstvu te moru kao mostu dviju obala i to upravo u najistančanijim primjerima njihovog nerazdruživog uzdarja – u kulturi i umjetnosti.

Na stranicama najnovijeg rada Lovorke Čoralić susrećemo niz dobro nam znanih "junaka" iz autoričine prijašnje historiografske djelatnosti – "profesora Maršića" kako ispija ombru (20), Ivana Duknovića kako kleše prizore iz života sv. Marka za oltar u niši velike bratimske dvorane istoimene mletačke bratovštine (44), maskiranog Bernardina Dragana kako pogiba u tuči (101), Jurja Ballarina koji pobjeđuje u natjecanju na gondolama i osvaja srce Buone (Mariette) Barovier (127), Anu Mariju Marović koja slika oltarnu palu s prikazom Gospe od Karmela za dvorsku kapelu u Schönbrunn (153), te brojne druge za čiji su detaljniji spomen redci ovog prikaza preograničeni. No, iako su stručnoj i široj javnosti ove osobe poznatije, a u vrelima dobro dokumentirane, one u autoričinoj knjizi igraju tek "usputnu" ulogu. Naime, pažnja se poglavito usmjerila istraživanju dubine hrvatskog iseljeničkog tkiva u Veneciji, odnosno iznošenju nekih novih dosad nepoznatih podataka o nizu zanemarenih, manje poznatih, gotovo anonimnih pregalaca kulturno-umjetničkih niti reciprociteta dviju obala – "malih" ljudi čija ostvarenja nikada nisu postigla značajnu slavu, često nisu niti očuvana te koji su ponekad bili na granici obrta i umjetnosti, no stoga ništa manje važnih u spletu hrvatskih prinosa mletačkoj kulturi. Upravo "mali" kulturno-umjetnički stvaraoci daju dodatnu historiografsku svježinu ovoj monografiji u kojoj su na jednom mjestu, prema autoričinih riječima, sakupljene spoznaje o hrvatsko-mletačko kulturno-umjetničkim odnosima s kojima se susretala u desetogodišnjem istraživačkom radu.

Sama knjiga podijeljena je u devet poglavlja u kojima se raspravlja o nekim općim karakteristikama useljenika istočnojadranskih prostora u Veneciju (13–24), a zatim o hrvatskim graditeljima i klesarima (25–50), slikarima, sitnoslikarima i bojadisarima (51–76), majsto-

rima plemenitih kovina (77–88) staklarskim meštrima (89–136), literatima (137–158), te hrvatskoj bratovštini sv. Jurja i Tripuna (159–210), hrvatskim toponomastičkim tragovima (211–232) i nadgrobnim natpisima (233–258) u Gradu sv. Marka. Na početku svakog poglavlja autorica uklatko sumira postojeće stanje historiografije i ukazuje na vrela korištena u rasvjetljavanju dotične problematike. Isto tako, ako je o njima riječ, navode se vremensko-prostorne odrednice useljavanja hrvatskih umjetnika, te sesterij njihova obitavanja u Mlecima. Poglavlja su bogata fotografijama, popraćena kratkim autoričnim komentarom, te nizom iscrpnih priloga. Potrebno je ukazati i na važnost oporuka, na kojima autorica kao prvorazrednim izvorima, bazira mnoga saznanja o životu i djelatnosti hrvatskih pojedinaca u gradu na lagunama – bilo da se radilo o oporukama samog pojedinca i njemu bliske obitelji ili onima u kojima se pojedinac spominje (najčešće kao svjedok).

U prvom, uvodnom poglavlju autorica ukazuje na: mjesto i brojnost iseljavanja Skjavuna iz stare domovine, najčešća njihova zanimanja i mjesta obitavanja u Mlecima, *feste povezane sa starom domovinom*, djelatnost izvan okvira zakona, doprinos Hrvata mletačkoj kulturi, umjetnosti i znanosti, te hrvatsko-mletačke veze do najnovijih vremena.

Zatim slijedi dio knjige u kojoj hrvatski umjetnici kao pojedinci igraju glavnu ulogu. Drugo poglavlje posvećeno je manje poznatim graditeljima i klesarima. Prije svega, ovdje je riječ o splitskom klesaru Jurju koji je sredinom XV. stoljeća, kako se otkriva iz njegove oporuke, djelovao u radionici mletačkog majstora Marka Gruata (26–33). Kratko vrijeme iza Jurja zabilježeno je djelovanje drugog Splitsanina, Ivana Primova, jednog od majstora na poslovima oko Duždeve palače, prvo u sklopu radionice Antonija Rizza, a zatim i Pietra Lombarda te člana bratovštine S. Marco (33–40). Zaključujući poglavlje autorica raspravlja o epizodi života Ivana Duknovića vezanoj uz ugovor iz 1489., s bratovštinom S. Marco, oko ukrašavanja njezine unutrašnjosti (41–50).

Među manje poznatim slikarima u Gradu na lagunama, u razdoblju od XV. do XVIII. stoljeća, a porijeklom s istočnojadranske obale, autorica na temelju niza oporuka iznosi podatke o: Alojziju iz Zadra (54), Dominiku iz Bara (55), Marku iz Kupara u Župi Dubrovačkoj (56), Jakovu Radovu iz Zadra, Ivanu Buchignu iz Milja (57), Nikoli Kosači potomku znamenite obitelji (58) i Petru Mrnaviću (59). Raspravljajući pak o povezanosti hrvatskih iseljenika s mletačkim slikarima, kronološki se navode spomeni potonjih u ulozi svjedoka ili izvršitelja oporuka prvih (61–3). Kada je riječ o sitnoslikarima krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća, spominje se Rabljanin Nikola Dominis (63–7), a od bojadisara u Mlecima XV. i XVI. stoljeća, Petar Nikolin iz Bara i Pavao iz Zadra (68), Mihovil iz Trogira (68–9),

Ivan iz područja uz rijeku Bojanu te Aleksandar i Grgur Petrov Milkoci (70). Također se navode i spomeni mletačkih bojadisara u oporukama hrvatskih iseljenika (71–2).

U razdoblju druge polovice XV. do početka XVII. stoljeća, autorica upozorava na sljedeće majstore plemenitih kovina – zlatare, draguljare i istanjivače dragocjenih kovina – koji su svoje umijeće iskazivali u Gradu sv. Marka: Mihovila iz Kotora (79), Ivana iz Splita (79–80), Petra Splitsanina u čijoj se oporuci navodi i popis cjelokupnog oruđa potrebnog za obavljanje njegovog posla (80–1) te Matiju Blažića iz Splita (82). Isto tako, navode se i majstori čije se porijeklo ne može sa sigurnošću utvrditi, no na temelju podataka o njima (oporuke njihovih bližnjih i bračno srodstvo), otvara se mogućnost njihovih "skjavunskih" korijena. Riječ je o Jurju, Francescu i Nikoli (83–4). Kao i u slučaju sa slikarima i bojadisarima, također se kronološkim redom navode spomeni mletačkih majstora plemenitih kovina u oporukama hrvatskih iseljenika (85–6).

U prilogu poznavanju staklarskih mletačko-hrvatskih uzdarja, autorica prije svega u kratkim crtama izvještava o karakteristikama hrvatskih iseljenika u mletačkoj prije-

stolnici staklarstva – otoku Muranu, ističući poglavito njihovu bolju gospodarsku potkovanost i viši društveni standard u usporedbi s ostalim iseljeničkim tkivom (89–98). Raspravljajući o hrvatskim staklarskim majstorima autorica se usredotočila na historiografiji poznatije obitelji Dragan (98–107) i obitelj Jurja Ballarina (108–128). Pažnju je posvetila i sitnoslikaru Bartolu iz Zadra, jednom od najranije dokumentiranih hrvatskih iseljenika na Muranu (spominje se već 1290.). Posebno su zanimljivi fragmenti čaša, pronađeni prilikom iskapanja u Londonu, čije su staklarske dekoracije nesumnjivo muranske te izgleda da sadrže natpise upravo majstora Bartola (130).

Komunikacija dviju obala očituje i u važnosti niza mletačkih tiskara za razvoj hrvatske književnosti. Međutim, kao i u ostalim primjerima, komunikacija nije bila jednosmjerna. Autorica je to prikazala primjerima dubrovačkog pjesnika i izdavača, s kraja XVI. i početka XVII. stoljeća, Marina Battitorea (138–146) i Ane Marije Marović, Službenice Božje, dobrotvorke i svestrane umjetnice (146–157).

U idućem poglavlju spektar zanimanja obuhvaća čitavu zajednicu, utjelovljenu u glavnoj "nacionalnoj" ustanovi iseljenih Hrvata – bratovštini Sv. Jurja i Tripuna. Ukratko se prikazuje njezina povijest (161–171), obveze članova i dužnosnika bratovštine, kao i njezina upravna hijerarhija (172–180) te karitativna djelatnost (180–3). Pažnja se poglavito pridaje najvrjednijoj umjetničkoj baštini bratovštine – slikarskom ciklusu Vittorea Carpaccia nastalom prema narudžbi bratovštine – pri čemu se taj opus analizira i sukladno opisu interijera smješta u prostor (183–195). Prateći interijer bratovštine autorica opisuje i druga umjetnička blaga, često dobivena kao zavjetni dar, dajući tako kompletan pregled unutrašnjosti i inventara sjedišta hrvatske bratovštine.

U posljednja dva poglavlja, autorica se okrenula lutanju mletačkim sesterijima te u kamenu našla svjedočanstva neraskidivog jedinstva dviju obala jadranskog bazena. Ujedno bi ova dva poglavlja trebala biti nezaobilazno štivo svakog "skjavunskog" posjetitelja današnje Venecije, a željnog neposrednog upoznavanja ostavštine svojih negdašnjih predaka Serenissimi. Pomalo u maniri putopisa autorica ukratko predstavlja "skjavunske" toponomastičke tragove, krenuvši u obilazak Grada sv. Marka od mjesta na kojem su mnogi moreplovci, mornari i putnici, ponovno kročili kopnom – obali *Riva degli Schiavoni* ("Obala od Hrvatov"). Svoju šetnju autorica nastavlja krenuvši od spomenute rive prema unutrašnjosti Castella i već na rubu rive nailazi na komadić Obale rezervirane samo za hvarske i bračanske brodare – *Fine dei abitanti delle Brazza e di Lesina* (214). Zatim se uskoro dolazi do *Corte Schiavona* i *Calle Schiavona* (216), a nakon nekog vremena, u istočnom dijelu Castella i do četiri usporedne uličice – *Corte Piero di Lesina* (217–8), *Corte del Solta* (218–222), *Corte Sabbioncella* (222–3) *Corte Martin Novello* (223–4). O njihovom nazivlju autorica detaljnije raspravlja te

otkriva pojedince i obitelji čija su imena ostala trajno prisutna u mletačkoj prošlosti i sadašnjosti. Vraćajući se prema središtu Castella autorica nailazi na uski prolaz između kanala i kuća nazvan *Fondamenta S. Giorgio Dei Schiavoni* (225) te ubrzo i na *Calle Schiavonica* (226). U predjelu S. Marco nalaze se *Calle delle Schiavine* (228), *Calle Zaguri*, *Fondamenta Zaguri* i *Ponte Zaguri* kao i palača kotorske obitelji Zagurević, *Palazzo Zaguri* (228–9). Konačno u predjelu Dorsoduro nalaze se *Calle Ragusei* i *Calle larga Ragusei* (230–1). Nakon zadivljujućeg i iscrpljujućeg krstarenja mletačkim eksterijerom, autorica se okrenula interijeru i to crkvenom, otkrivajući kroz nadgrobne natpise čitavu galeriju skjavunskih iseljenika u razdoblju XVI. i XVII. stoljeća. Podijeljeni prema sesteriju i crkvi u kojoj se nalaze, nadgrobni natpisi poslužili su autorici kao predložak za istraživanje sudbina niza pojedinaca i obitelji, koji su za vječno počivalište izabrali novu domovinu.

Na kraju je potrebno posebno istaknuti i iscrpnu bibliografiju kao temelj za slična buduća istraživanja, koja bi, poput ovog Lovorke Čoralčić, prikazala svakodnevicu hrvatske iseljeničke zajednice, odajući priznanje "malom" čovjeku kao neophodnom istančanom tkivu suživota i brojnih veza bliskih, ali ponekad udaljenih i različitih društvenih zajednica.

Ivan Majnarić

Metoda Kokole – Vojislav Likar – Peter Weiss (ur.): HISTORIČNI SEMINAR 4 (2001–2003). Ljubljana, Založba ZRC, 2003, pp. 264

Il Centro di ricerca scientifica SAZU con la raccolta intitolata "Seminario di storia 4" si propone di raccogliere i saggi presentati durante le conferenze tenutesi presso l'istituto, nel periodo che va dal 2001 al 2003. Nelle note introduttive i curatori dell'edizione *Metoda Kokole, Vojislav Likar e Peter Weiss* hanno evidenziato l'eterogeneità della raccolta, comprendente lavori di diversa natura. Alcuni di questi potrebbero essere collocati nell'ambito delle scienze storiche e sociali, mentre altri abbracciano tematiche diverse, quali la linguistica, l'estetica e la musica.

Nelle 264 pagine del testo sono presentati 16 autori di nazionalità diversa, che hanno collaborato con l'istituto. La raccolta è stata suddivisa in due parti: la prima riguardante tematiche generali di varia estrazione, mentre la seconda è stata dedicata alla storia del Partito popolare sloveno (Slovenska ljudska stranka).

Il primo saggio di Marjan Drnovšek è incentrato sulle problematiche dell'emigrazione nella storia del popolo sloveno, attraverso la descrizione dei vari momenti che hanno contraddistinto il fenomeno e il duplice rapporto che lega gli immigranti alla nazione madre e gli atteg-